

ובעיקר הדבר אני נבוך, לפי המל"מ שדין זה הוא לא רק בערי חומה, לכאורה גם בימינו צריך לנהוג דין זה, ולא שמענו מי שיקפיד על כך בתכנון ערים ובנינם גם משלומי אמוני ישראל, וכן לא העירו ע"ז גדולי הדור. ואולי לפי התנאים של היום במושג נוי העיר וכן באספקת המצרכים וקשרי התחבורה נשתנה דין זה, עכ"פ בערי ישראל שנראה שהוא רק מדרבנן, כמו שנוקט בפשיטות המנ"ח (מצוה הנ"ל). אך ג"ז עוד לא ברור למדי, כי לשון הרמב"ם המסיק "וכן בשאר ערי ישראל" ולא מסיים "מדרבנן", נראה שלדעת רבנן דקיי"ל כוותיהו הוא מה"ת ממש, דילפינן לה מערי הלויים דזיל בתר סברא. ומה שפרטה תורה רק בערי הלויים היינו משום ששם קבעה התורה חובה על ישראל להקציב להם בשיעור זה. וכ"נ קצת לשון הגמרא המובאת במל"מ כאן שאמרו שם "דכו"ע בדלויים לא משנינן" שמזה דייק המל"מ שרבנן פליגי וסברי שדין זה נוהג גם בשל ישראל. ומזה נראה שלרבנן גם מה שנוהג בשל ישראל הוא מה"ת, שאל"כ הי"ל "דכו"ע **מדאורייתא** בדלויים שלא משנינן", ויל"ד, וצע"ק.

סימן קטז : במצוות כיבוד אב וכיבוד רב

א.

איתא בב"מ (ל"ג, א') מתני': "אבידתו ואבידת אביו - אבידתו קודמת. אבידתו ואבידת רבו - שלו קודם. אבידת אביו ואבידת רבו - של רבו קודמת". ובגמ' שם בטעמא דאבידתו קודמת לשל אביו ושל רבו: "א"ר יהודא אמר רב: אמר קרא "אפס כי לא יהיה בך אביון" - שלך קודם לכל אדם". עכ"ל הגמרא.

ובתוס' שם (ד"ה אבידתו) נסתפקו בזה"ל:

וא"ת אבידתו ואבידת רבו, וכבוד אביו, איזהו קודם? אי אבידתו, הלא כבוד אביו עדיף למ"ד בפ"ק דקידושין - משל בן. ואם כבוד אביו, הלא אבידת רבו קודמת, כדאמר לעיל (דף ל"ב, א') "אני הי"ו, וכו', ע"כ.

האסמכתא לספיקם על "כדאמר לעיל" היא הברייתא המובאת שם שנלמד ממ"ש הכתוב "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני הי"ו" - כולכם חייבים בכבודי, שכבוד אביו ואמו אינו דוחה מצוות השבת אבידה. ולפי"ז הלכה זו שכבוד אביו נדחה מפני השבת אבידה, היא לא רק בהשבת אבידת רבו, כי גם בפני כל אבידת אדם מישראל. ולמה איפוא מעמידים התוס' את שאלתם רק באבידת רבו. מעניין גם שהתוס' הביאו רק את **סוף** הכתוב שהובא, ולא את **עצם** דברי הברייתא שאב האומר "אל תחזיר" לא ישמע לו.

(ראיתי שבשט"מ שהרגישו בזה (גליון) וכתבו שנקטו "אבידת רבו דאירי במתני"ן". אבל זה דחוק, כיון שמסתמך על הדרשא בברייתא שהיא באבידה כללית).

כדאי לציין שבמקום אחר בתוס' (מס' זבחים צ', ב' בתוד"ה חטאת, וכן במס' קידושין ל"ב, א' תוד"ה רבי יהודא) אכן הביאו ספק זה **בכל** אבידה. וז"ל: "... איכא למיבעי אבידתו ואבידת **חבירו**, וכיבוד אב ואם, איזה מהם קודם ... תקדים אב ואם - איכא אבידת חבירו, דאמר באילו מציאות (דף ל"ב, א') אמר ליה אביו "אל תחזיר" לא ישמע לו וכו'. תקדים אבידת חבירו, איכא אבידתו דקודמת לאבידת חבירו", עכ"ל. באמת ציינו הספק, כפי משמעות ה**ברייתא**, באבידת כל אדם. למה שינו איפוא התוס' בב"מ את דוגמת הספק. ונלע"ד שאכן המדובר כאן באמת על ספק קצת אחר, ומבוסס על הלכה אחרת נוספת, וכפי שיתבאר להלן בע"ה.

ב.

ראשית נברר את גוף ההלכה, שנשמעת בברייתא (ב"מ ל"ב, א') באיזה מקרה **מועדפת** השבת האבידה על כיבוד אב. נביא לזה את השו"ט שבגמרא שם בקשר לאמור בברייתא. הגמרא מקשה על הצורך ללמוד זאת ממשי"ן "את שבתותי תשמורו", וז"ל: "פשיטא, הא לאו הכי הו"א ציינתא לי. ואמאי האי עשה והאי ל"ת ועשה, ולא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה". ומתוך: "איצטרך, סד"א הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום, שנאמר וכו' וכו' הלכך לציית ליה, קמ"ל דלא לשמע ליה", עכ"ל הגמרא.

על קושיית הגמרא תמה בשט"מ (גליון התוס') וז"ל: "והקשה מהר"ם דמאי פריך, הא אמרינן לעיל (דף ל', א') דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, א"כ לית לן למידחי עשה דכיבוד מיקמי השבת אבידה". ובא"ד שם מתוך: "דכיבוד אב חשיב נמי עשה דממונא". וביתר ביאור שם כתבו בגליון תוס': "עשה דכיבוד נמי חשיב עשה **דממונא**. פירוש, כיון דהוא **להנאת** אדם", עכ"ל.

היינו, שקיימים שני סוגי ציוויים בתורה. סוג אחד הם מצוות שבין אדם למקום, והם המוגדרים בשם "איסורא". וסוג אחר מצוות שבין אדם לאדם, והם המוגדרים בשם "ממונא". הכלל האמור שעשה דוחה ל"ת, ושאינן עשה דוחה ל"ת ועשה, אמור בשתי המצוות הן **מאותו** סוג, היינו ששניהם מסוג "איסורא", או ששניהם מסוג "ממונא". וסוג "ממונא" הוא כל ציווי שהוא להנאת אדם. ובסוגי "ממונא", בהם ג"כ קיימים הכללים של דחיית עשה את ל"ת וכו"ב, אבל **אין דוחה מ"ע דממונא ל"ת דאיסורא**.

ג.

והנה לפי"ז לכאורה יש לשאול עוד בסוגיא זו. לפי הדעה המפורשת בשט"מ (דף ל', א') בסוגיא דכהן והיא בבית הקברות, בקושיית הגמרא: "פשיטא האי עשה (מצות השבת אבידה היא עשה "השב תשיבם") והאי ל"ת ועשה (כהן בביה"ק)". ומקשה בשט"מ: אבידה שהיא בביה"ק ואינו מחזיר אינו עובר אלא משום "לא תוכל להתעלם". היינו שסובר כפשוטו לשון הסוגיא לעיל (דף כ"ז, ב') דכל עוד שאינו מגביה האבידה **לא קיימת** מ"ע דהשבה, רק הל"ת הוא שישנו (והיא דלא כשיטת הנמוק"י שמ"ע דהשבה קיימת גם טרם שהגיעה האבידה לידו). ומתוך: "והכי אקשינן, קרא למאי

אתי, פשיטא שאינו מחזיר, אפילו הגביה קודם לכן, ועכשיו היא בביה"ק, אעפ"י שנתחייב "השב תשיבם" ... משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה". עכ"ל.

ולפי"ז הן לכאורה תמוהה קושית הגמרא על דרשת הברייתא שלמדים מן הכתובים שאין מצוות כיבוד אב דוחה חיוב השבת אבידה שזה פשוט משום שאין מ"ע של כיבוד אב יכולה לדחות השבת אבידה שיש בה עשה ול"ת, דהרי בפשוטו היה ניתן לפרש שהדרשה נצרכת לאבידה טרם שהגיעה לידו, שמצות עשה של כיבוד אב היא שבמקום להגביה האבידה יטפל בכיבוד אב, באופן שיש לפנינו מ"ע דכיבוד מול ל"ת גרידא של "לא תוכל להתעלם" שבוה היינו אומרים שמ"ע (דממונא) דחי ל"ת דאבידה (שהיא ג"כ ממנונא). ואתי קרא לאשמעינן דאפ"ה לא דחי, כמו שלמדו שם מן המקרא - כולכם חייבים בכבודי. וצ"ע לכאורה.

ד.

ויש לנו ללמוד מזה שהגמרא נוקטת כדבר ברור, שהכלל שיודעים אנו בכל התורה כולה שעשה דוחה ל"ת, כשם שזה נכון באשר לעשה ול"ת שהם מסוג איסורא, כן הדבר באלה שהם מסוג ממנונא, דהיינו כיבוד אב והשבת אבידה, כיון ששניהם תורת ממנונא עליהם, גם כאן קיים הכלל שעשה דוחה ל"ת. וע"כ אם היה המדובר שבאה מצות כיבוד אב טרם שהגביה המציאה, שיש לפנינו מ"ע דכיבוד מול ל"ת דלא תוכל להתעלם, שבכה"ג אכן המ"ע דכיבוד עדיף. וע"כ לא נאמר בברייתא שאין כיבוד דוחה, אלא המדובר באבידה שכבר הגיעה לידו, שבכדי לקיים הכיבוד יידחו הל"ת והעשה שבהשבת אבידה, שכן בהוציאה מידו יעבור גם על הל"ת דע"ז יכולה ללכת לאיבוד. ולזאת הוקשה לגמרא, דאי הכי פשיטא דקיים הכלל גם בממונא שאין עשה דוחה ל"ת ועשה.

[ואם כן, מכתוב זה עצמו - "ואת שבתותי תשמורו" אנו למדים שאין מ"ע דכיבוד דוחה ל"ת דמחמר שנאמר בשבת שאינו אלא ל"ת, ולא דחי מ"ע דכיבוד הל"ת דמחמר, אין זה אלא מפני שמ"ע דכיבוד הוא "ממונא" ולא דחי הל"ת דשבת דהוא "איסורא". וזהו אכן המקור דלא דחינן איסורא מקמי ממנונא, ודו"ק.]

וע"ז מתרץ, דאילו לא הלימוד הו"א דכיבוד אב ואם עדיף משום שהוקש כבודם לכבוד המקום. אכן מכיון שמקרא זה למדים אנו שאין מ"ע דכיבוד אב ואם דוחה ל"ת דמחמר, שהוא ל"ת דאיסורא, שומעים אנו מזה (כמתבאר מסוגיא דמסי' יבמות דף ו', א') דטעמא דמילתא דלא הוקש לכבוד המקום, רק עצם כבודם, אבל המ"ע דכיבוד אינו עפ"י אלא הכשר לכיבוד ולא עצם הכיבוד (תוס' ביבמות שם ד"ה הכשר מצוה). ע"כ חוזר הדבר לכלל הרגיל שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ומשו"ז באבידה שכבר הגיעה לידו, דלקיים המ"ע דכיבוד ידחה העשה ול"ת גם יחד, כל כה"ג אינו דוחה. וא"ש הסוגיא והלימוד שבאומר "אל תחזיר" כלומר שמבקשו שיעסוק בעשיה לצורך האב, לא ישמע לו, שזהו דוקא כשהאבידה כבר נמצאת תחת ידו.

ה.

ונראה דכל זה אמור במצוה דכיבוד אב ואם, ולא כן במצוות כיבוד חכמים, דבוה ילפינן כדרשת ר"ע (ב"ק דף מ"א, ב') ממשי"ן "את ה' אלוקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים. ועפ"י נקטינן (שבועות ל', ב') בת"ח "עשה דכבוד תורה עדיף", היינו שזה ממש כבוד המקום וכבוד התורה. לזאת "כבוד רבו" שהביאו לחיי העוה"ב (ב"מ ל"ג א' הני"ל) יש לו דין כיבוד הכלול במה שנאמר "אני ה'" - לא רק בחינת היקש כמו כיבוד אב ואם, אלא כלול ממש במשי"ן "אני ה'". לזאת כיבוד רבו, דהוא בדין כיבוד ת"ח שנאמר עליו "אני ה'" כנ"ל, יש בו דין שעשה דכיבוד אב לא דחי גם ל"ת שקשור עם כיבוד תלמידי חכמים. כשם של"ת דמחמר בשבת אינו נדחה מדין מ"ע דכיבוד אב.

ועפ"י נראה שהתוס' (ב"מ ל"ג הני"ל) נוקטים עפ"י האמור במשנה שם אבידת רבו קודמת מצד שלימדו תורה שהם חיי עוה"ב, שיש במעשה השבת אבידה של הרב, חוץ ממצוות השבת אבידה שהיא בכל אדם מישראל, גם ממצוות עשה של כיבוד תלמידי חכמים שכלול ב"אני ה'" ממש. משום כך לא העתיקו התוס' האמור בברייתא על מצוות השבת אבדה הכללית אלא הביטוי שבכתוב המובא, שממנו יש ללמוד חיוב מיוחד נוסף - דהיינו מצוה מסוג "איסורא" שבוה גם ל"ת לא נדחה ממצוות כיבוד אב. ע"כ בעוד שלגבי השבת אבידה של חבירו, האמור שאינו דוחה מצוות כיבוד אב זהו רק בשהגיע לידו דאז איכא עשה ול"ת, בהשבת אבידה של רבו (כשאר המדובר מול השבת אבידה של עצמו, דשם איכא לימוד מיוחד כאמור לעיל דאבידתו קודמת) גם בטרם הגיע לידו, דאיכא ל"ת גרידא כשמתעלם ממנה, מ"מ אין בוה כיבוד אביו דוחה זאת, כשם שלמדנו במחמר בשבת, שאין מצות כיבוד אב דוחה הל"ת.

ו.

מעתה מובן השינוי שבדיבורי התוס', שבעוד שבמס' זבחים שהעמידו השאלה, דהשבת אבידת חבירו מול אבידת עצמו וכבוד אביו, שם הרי צריך להעמיד הספק רק בשאבידה של חבירו היא כבר בידו, שאז רק יש מקום לא לעסוק בכיבוד אב, שכן אין מ"ע דכיבוד אב יכולה לדחות עשה ול"ת גם יחד שבהשבת אבידה העמידו בכוונה התוס' במס' ב"מ באבידת רבו לעומת כיבוד אב, דבוה הספק קיים גם בגוונא שלא הגביה האבידה, דכשעומד השיקול של כיבוד אב לעומת השבת האבידה של רבו, דיש בוה משום עשה דממונא (היא מצוות כיבוד אב) מול ל"ת דכבוד התורה וכבוד המקום, שאין בכח העשה דממונא לדחות הל"ת של כבוד המקום. לזאת נקטו התוס' בב"מ הספק באופן אחר, מהספק שבאבידת חבירו. ודו"ק.